

Katsomuskasvatus ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestäminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2022 (Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2022:2a, ks. myös varhaiskasvatuslaki 21 §) mukaan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on yleissivistävää ja toteutetaan osana varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa oppimisen alueisiin sisältyvä katsomuskasvatus ei ole uskontokasvatusta. Katsomuskasvatus kuuluu varhaiskasvatuksen jokapäiväiseen toimintaan kuten esim. ruokailu, lepo tai ulkoilu. Katsomuskasvatusta ei voida korvata seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan järjestämällä tilaisuuksilla, mutta seurakuntien kanssa voidaan tehdä yhteistyötä.

Varhaiskasvatus on uskonnollisesti sitouttamatonta toimintaa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee huomioida, että katsomuskasvatukseen ei sisälly uskonnollisia tilaisuuksia. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kuitenkin päättää, järjestetäänkö varhaiskasvatuksen yhteydessä uskonnollisia tilaisuuksia. Koska uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset ovat uskonnon harjoittamista tulee tilaisuuksille järjestää vastaavanlaista vaihtoehtoista toimintaa.

Lähtökohtana varhaiskasvatuksen toiminnan järjestämisessä on se, että kaikki lapset voivat osallistua varhaiskasvatustilaisuuksiin mukaiseen toimintaan. Ketään ei saa syrjiä tai asettaa eri asemaan iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Perustuslaki 6 § ja yhdenvertaisuuslaki 8 §)

Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapautteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. (Perustuslaki 11 §)

Varhaiskasvatustilain 4 §:n mukaan varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä tai tuotettaessa ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu.

Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen kuuluvan katsomuskasvatuksen tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet. Lasten ihmettelyle annetaan tilaa ja heidän kanssaan pohditaan askarruttavia elämänkysymyksiä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, Opetushallituksen määräykset 2022:2 a ja perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Uskonnottomuutta tarkastellaan muiden katsomusten rinnalla.

Jokaisella lapsella on oikeus kokea, että hänen perheensä kulttuureineen ja uskontoineen tai uskonnottomasti on yhtä arvokas. Katsomuskasvatuksen ajatuksena on kasvattaa lapsia ymmärtämään ja kunnioittamaan omia ja toisten katsomuksellisia perinteitä, niihin liittyviä tapoja ja käsityksiä. Katsomuskasvatus kunnioittaa niin uskontoja kuin uskonnottomia. Päiväkodissa ja perhepäivähoidossa voidaan esimerkiksi pitää ennen ruokailua pieni hiljentymishetki, jolloin voidaan lausua yhteisesti joku loru tai laulu. Varhaiskasvatuksessa ei rajoiteta lapsen uskonnonvapautta, vaan lapselle annetaan mahdollisuus hiljentyä omalla tavallaan. Henkilökunta voi kertoa lapsille, että on erilaisia tapoja hiljentyä ruokailuun. (Ks. varhaiskasvatustilain 3 § ja perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp)

Varhaiskasvatuksen henkilöstö vastaa katsomuskasvatuksesta ja sen käytännön toteutuksesta silloinkin, kun katsomuskasvatusta toteutetaan yhteistyössä uskonnollisten yhdyskuntien kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on vastuu siitä, että toiminnassa noudatetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee toimia ammatillisesti katsomuksellisesti moninaisessa ympäristössä omasta katsomuksestaan riippumatta (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa, OPH-55-2018). Varhaiskasvatusta ei tule toteuttaa

oman kiinnostuksen tai katsomuksellisen näkemyksen mukaisesti, vaan henkilöstön on sitouduttava varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määrittämiin tavoitteisiin ja yhteisiin käytäntöihin. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä ja kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut.

Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta

Sitouttamattomuus tarkoittaa, että katsomuksia tarkastellaan tasaveroisina arvottamatta niitä. Lasta ei saa ohjata mihinkään katsomukseen eikä häneen saa katsomuksellisesti vaikuttaa. Suomessa yhteiskunnallisen kasvatuksen ja opetuksen piirissä lapsia ei sitouteta uskomaan tai ajattelemaan tietyn uskonnon, katsomuksen, poliittisen aatteen tai ideologian mukaan. Tämä periaate koskee kaikkea kasvatusta ja opetusta. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen ei sisälly minkään uskonnon opetusta tai harjoittamista. (Ks. varhaiskasvatustilaisuuksien toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa, OPH-55-2018 ja perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp)

Uskonnolliset tilaisuudet

Jos varhaiskasvatuksessa päädytään järjestämään uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia, tulee ne järjestää erillään muusta varhaiskasvatustoiminnasta. Varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee huolehtia, että vapaus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen toteutuu myös käytännössä, esimerkiksi siten, että vaihtoehtoiset tilaisuudet järjestetään fyysisesti erillään. Erityisesti varhaiskasvatuksen toiminta-ajan sisälle sijoitettavia uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia sekä niille vaihtoehtoisia toimintaa harkittaessa tulee varmistua siitä, että niihin liittyvät käytännön järjestelyt voidaan toteuttaa siten, ettei lasten yhdenvertainen kohtelu vaarannu ja ettei leimautumista aiheudu. Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on vastuu kaikkien eri toimintoihin osallistuvien lasten turvallisuudesta. (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa, OPH-55-2018, perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp)

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi päätyä myös siihen, ettei varhaiskasvatuksen toiminta-aikana järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia. Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tehdä yhteistyötä paikallisten seurakuntien ja uskonnollisten yhdyskuntien kanssa. Järjestäjä voi sopia,

että varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten huoltajille tiedotetaan mahdollisuudesta osallistua vapaa-aikana eri seurakuntien ja uskonnollisten yhdyskuntien järjestämiin tilaisuuksiin kuten joulu- ja kevätkirkkoon. (Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa, OPH-55-2018)

Päiväkodin henkilöstön on tiedotettava koteihin uskonnollisista tilaisuuksista ja vaihtoehtoisesta toiminnasta hyvissä ajoin, jotta vanhemmat ovat tietoisia tilaisuuksien sisällöistä. Huoltajalla tulee olla mahdollisuus valita lapselleen uskonnollinen tai uskonnoton tilaisuus. Huoltajilta voidaan kysyä lupaa osallistumisesta uskonnollisiin tilaisuuksiin kertaluontoisesti, mutta heillä tulee olla mahdollisuus muuttaa ilmoittamaansa kantaa. On huoltajan vastuulla kertoa varhaiskasvatuksen työntekijöille muuttuneesta kannastaan uskonnolliseen tai vaihtoehtoiseen tilaisuuteen osallistumisesta. (Ks. varhaiskasvatuslaki 3 §, perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp)

Uskonnollisten tilaisuuksien vaihtoehtoinen toiminta

Vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalla muuta toimintaa järjestetään. Esimerkiksi joulukirkon vaihtoehtoinen toiminta voisi olla vierailu kirjastossa tai pienimuotoinen jouluun liittyvä teatteriesitys.

Varhaiskasvatuksessa tulee huolehtia myös siitä, ettei uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu lapselle leimautumista tai muita haitallisia seuraamuksia. (Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp)

Yhdenvertaisuus katsomuskasvatuksessa ja uskonnollisissa tilaisuuksissa

Jos varhaiskasvatuksen järjestäjä tai henkilöstö ei noudata varhaiskasvatussuunnitelman perusteita tai katsomuskasvatuksen toteutukseen ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestämiseen liittyviä ohjeita, kyseessä voi olla yhdenvertaisuuslaissa kielletty syrjintä uskonnon tai vakaumuksen perusteella. Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjinnän uhrilla on oikeus hyvitykseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on edistänyt sovintoa tapauksessa, jossa varhaiskasvatuksen järjestäjä syrji uskontokuntaan kuulumatonta lasta, kun se ei järjestänyt seurakunnan kanssa toteutetun pääsiäistilaisuuden rinnalle vaihtoehtoista uskonnotonta toimintaa. Tilaisuus oli tarkoitettu kaikille yhteiseksi katsomuskasvatukseksi, mutta se oli sisällöltään vahvasti uskontoon sitouttava ja siten uskonnollinen tilaisuus.

Kunta maksoi syrjinnän uhrille 1500 euron hyvityksen.
(Yhdenvertaisuusvaltuutettu 9.11.2022)

Toimi näin

- Suunnittele toiminta.
- Pohdi onko kyse katsomuskasvatuksesta vai uskonnollisesta tilaisuudesta? Tehdäänkö yhteistyötä uskonnollisten yhdyskuntien tai muiden toimijoiden kanssa?
- Varmista, että yhteistyössä noudatetaan katsomuskasvatuksesta ja uskonnollisista tilaisuuksista annettuja ohjeita.
- Suunnittele uskonnollisille tilaisuuksille vaihtoehtoinen toiminta.
- Tiedota huoltajia uskonnollisista tilaisuuksista ja vaihtoehtoisesta toiminnasta hyvissä ajoin.
- Muista, että varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus kuuluu kaikille lapsille, eikä siihen sisälly minkään uskonnon harjoittamista tai selvästi uskontoon sitouttavia elementtejä.
- Tiedota huoltajia hyvissä ajoin, jos katsomuskasvatuksen toteuttamisessa tehdään yhteistyötä uskonnollisten yhdyskuntien kanssa.
- Pyydä huoltajilta tieto, mihin tilaisuuksiin lapsi osallistuu. Älä oleta valintaa sillä perusteella, mihin uskontokuntaan lapsi kuuluu tai ei kuulu.
- Varmista, että huoltajilla on mahdollisuus tehdä valinnat siten, että heillä on tieto uskonnollisen ja vaihtoehtoisen toiminnan sisällöistä.

Sovellettavat säännökset:

Varhaiskasvatuslaki (540/2018) 3 §, 4 § ja 21 §
Perustuslaki (731/1999) 6 § ja 11 §
Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 8 §
Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp

Lisää aiheesta:

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, Opetushallituksen määräykset 2022:2 a

Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa, OPH-55-2018

Opetushallituksen tukimateriaali: Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-tueksi/katsomuskasvatus-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/-/varhaiskasvatuksessa-on-jarjestettava-uskonnoton-vaihtoehto-uskonnollisille-tilaisuuksille>

Etelä-Suomen aluehallintovirasto
Itä-Suomen aluehallintovirasto
Lapin aluehallintovirasto
Lounais-Suomen aluehallintovirasto
Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto
Pohjois-Suomen aluehallintovirasto

Postiosoite: PL 1, 13035 AVI
Puhelinvaihde: 0295 016 000
www.avi.fi